

Александър Хаджипетров в политическия живот на Русе

Капка Иванова

Alexander Hadjipetrov in political life in Ruse: The report presents a political portrait of Alexander Hadjipetrov - Mayor of Ruse (1921-1923), a representative of the then ruling party Bulgarian Agrarian National Union.

Keywords: *Alexander Hadjipetrov, mayor of Ruse, Bulgarian Agrarian National Union.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Александър Хаджипетров (1880-1925) е една от водещите фигури на БЗНС в Русе и кмет на града (1921-1923). Роден е в Кюстендил през 1880 г., завършва Земеделското училище в Образцов чифлик, а по-късно специализира лозарство във Франция. През 1917 г. е назначен за управител на лозовия разсадник в Русе и тук започва активната му политическа дейност като член на БЗНС. През 1919 г. е избран за народен представител в XVIII ОНС, а през 1921 г. застава начело на общината в Русе [3, бр. 128, 2 юни 1967;7, с. 83-86].

ИЗЛОЖЕНИЕ

През 1920 г. Русенската околийска земеделска организация започва да издава в „Земеделски борец“, в който Хаджипетров публикува свои статии за международното положение, реформите на БЗНС, местните проблеми, партийните борби и др. Тези статии свидетелстват за политическите позиции на Ал. Хаджипетров по ключови проблеми в страната и чужбина. Една от най-дискутираните теми е управлението на Русенската община.

След края на Първата световна война България е изправена пред национална катастрофа, последиците от която дават отражение в доверието към буржоазните партии, въвлекли страната във войните. Същевременно нарастват симпатиите към БКП, БРСДП (об) и БЗНС. Тази тенденция ясно се откроява още в проведените през 1919 г. избори за общински съвети, в които комунистите в Русе печелят мнозинство. В платформата на комунистите, приета от Висшия партиен съвет на 15 септември 1919 г., общинските съвети, доминирани от комунисти трябва да работят за стесняване на частната собственост и разширяване на обществените форми на производство. Наред с това БКП (т.с.) се обявява и за безкомпромисна класова борба [8, с. 124]. Срещу това обаче застават представителите на БЗНС и в частност Александър Хаджипетров. На страниците на партийния вестник той критикува изключително остро местните водачи на БКП (т.с.) в лицето на Ал. Атанасов, Руско Попхристов и Найден Киров и прокарваната от тях политика за ограничаване на частната собственост по примера на съветска Русия. За земеделския лидер случващото се в Русия разсипва икономически и политически руската държава вместо да се прилагат мерки, отговарящи на новото време „за равномерното разпределяне на богатствата“ [4, бр. 55, 2 юли 1920 г.]. За него прилагането на съветския модел от българските комунисти и социалисти, не е нищо друго освен заблуда на народните маси, която ще доведе до негативни последици за държавата [4, бр. 27, 3 юли 1921 г.].

За излизане от тежкото икономическо положение на страната важен фактор според Ал. Хаджипетров е прилагането на стопански реформи по примера на страни като Англия, Франция, Чехия. На този проблем той акцентира по време на посещенията на Александър Стамболийски в посочените държави през 1920 г. В статията си „Какво се очаква от министъра Стамболийски?“ Хаджипетров, който е агроном по професия и изключително добре запознат с френското селско стопанство, отбелязва, че единственият изход от кризата е „изобилно производство,

с непрекъснат труд и усилена стопанска деятелност” [4, бр. 93, 5 декември 1920 г.]. Разбира се той не пропуска да подчертае, че от водената „вътрешна война на икономическото поле” (има се предвид различията с комунистите по въпроса за частната собственост) зависи бъдещето на страната и нейната независимост.

Реформите на правителството на Стамболийски заемат специално място в публикациите на Ал. Хаджипетров. Активна позиция той заема по отношение на готвените промени в Закона за народната просвета. Според него много правителства са проспали крайно необходимите реформи в образованието, които да отговарят на потребностите на новото време. В този дух той се обявява в подкрепа на идеята за професионални училища, тъй като по думите му завършилите общообразователни са „годни само за кариеристи или по право годни за нищо, а не и полезни граждани с подготовка за практическия живот и домакини” [4, бр. 59, 21 юли 1920 г.].

През юни 1921 г. представителите на Обединената народно-прогресивна партия, Демократическата, НЛП и РДП сключват блоково споразумение, чиято цел е разпускането на Общинския съвет и провеждането на нови избори. По всичко личи, че блоковите представители са водили предварителни разговори с представителите на БЗНС в града. В крайна сметка Общинският съвет е разпуснат и е назначена Тричленна комисия. За председател на комисията е определен Александър Хаджипетров. В бр. 35 от 10 август 1921 г. вестник „Земледелски борец” очертава най-наболелите проблеми на Русе, с които ще се сблъска новата общинска управа. Интересното е, че в тази статия, на фона на острата полемика между комунисти и земеделци, се признават всички позитивни действия на комунистическия общински съвет, като се подчертава, че със същата енергия трябва да се продължи и занапред. Според партийния вестник един от най-острите проблеми пред Ал. Хаджипетров и неговите заместници е въпросът с хлебната криза и спекулата [4, бр. 35, 10 август 1921 г.]. Земеделската тричленка заварва почти празна общинската каса, което затруднява изключително решаването на наболелите проблеми на русенското гражданство. Разбира се тук не липсват обвинения към комунистите, управлявали общината. Хаджипетров поддържа своето виждане, че реформите, започнати от представителите на БКП (т.с.) не са съобразени с държавния обществен строй и най-належащите нужди на обществото [1, ф.4 К, оп. 1, а.е. 57, л. 64-67].

Още в първите дни от поемане управлението на общината Ал. Хаджипетров търси варианти за разрешаване на проблемите с прехраната на населението. Изправен пред невъзможността да осигури средства за снабдяване на населението с хляб, той се обръща към лидерите на всички буржоазни партии в града да дадат материална подкрепа за прехраната на гражданите. Според в. „Земледелски борец” тази идея на кмета е „пробния камък на доблестта и гражданското самосъзнание на всички ония лидери от буржоазните партии, които навсякъде декларират, че милеят за доброто и благоденствието на народа” [4, бр. 40, 26 август 1921 г.].

От друга страна обаче в общината започват масови политически уволнения на служители. През август 1921 г. избухва стачка в общинското земеделско стопанство и градската цветница. Отменен е 8-часовият работен ден и неделната почивка [8, с. 172].

В края на месец август 1921 г. в Русе се разгаря агресивна предизборна борба. Изключително остри са взаимните нападки между представителите на БЗНС и БКП (т.с). Активен в тази полемика е и Александър Хаджипетров, който на страниците на в. „Земледелски борец” многократно критикува политиката на комунистите и тяхното общинско управление, както и опитите на буржоазните партии да се обединят в един блок. Такова обединение за него е продиктувано единствено от желанието на компрометираните партии да заграбят властта.

В изборите на 2 октомври БКП (т.с.) печелят 11 мандата в новия Общински съвет, Многопартийният блок (ОНПП, ДП, НЛП) - 9, БЗНС – 3, БРСДП (ш.с.) – 1. В сравнение с други градове на страната в Русе БЗНС има най-слаби позиции. Независимо от това обаче се забелязва увеличаване на подкрепата за него, което се обяснява както с отлива на гласове за БКП (т.с.), но така също и с ролята на централната власт.

Земеделската тричленка начело с Ал. Хаджипетров протака предаването на общината на законно избрания Общински съвет. Това нажежава политическите страсти в града и партиите са принудени да търсят варианти за разрешаване на въпроса. След шестмесечно забавяне на 6 март 1922 г. Русенският общински съвет е свикан. От първото заседание отсъстват трима общински съветници от БЗНС, които си подават оставките и от четирима представители на други партии [1, ф. 4 К, оп. 1, а.е. 57, л.99]. С намален състав съвета избира за кмет Петър Тодоров, но тричленната земеделска комисия отказва да предаде общинското управление с мотива, че липсва царски указ [6, бр. 187, 24 юли 1922]. Това провокира сериозни дебати в Общинския съвет и съветниците единодушно осъждат антидемократичната система на управление на БЗНС.

Постоянното присъствие встъпва в длъжност на 14 март, но едновременно с това Окръжният съд утвърждава оставките на тримата общински съветници от БЗНС [6, бр. 82-83, 1922]. Общинският съвет е разпуснат и са насрочени нови избори за 30 април 1922 г.

Предизборната кампания е изключително агресивна. БЗНС отчита, че няма шансове за победа и разчита на подкрепа от централната власт. Чрез заплахи, терор и подмяна на бюлетини протичат изборите на 30 април [2, оп.1, а.е. 94, л. 54-55]. Съотношението на силите се запазва, както в предишните избори, като нито една политическа сила няма пълно мнозинство. Това съвсем не пречи на земеделците да свикат мининг и представят резултата като победа. При това положение блоковите партии и БЗНС се споразумяват за коалиционно управление на общината - кметът да бъде земеделец, а тримата му помощници от блоковите партии. Така Александър Хаджипетров остава начело на общинската управа.

През лятото и есента на 1922 г. политическото напрежение в Русе отново се засилва. През м. юли се учредява русенската формация на Конституционния блок [5], който започва пропаганда срещу „оранжевия болшеvizъм” и „настъпващия комунизъм”. През м. септември с.г. русенските структури на БЗНС участват в разгрома на Конституционния блок на 17 септември край Търново и Горна Оряховица, което е обект на дискусии в Общинския съвет.

След референдумът от 19 ноември 1922 г. кметът Александър Хаджипетров има възможност да работи в по-спокойна атмосфера и да съсредоточи вниманието си върху проблемите на града. Неговите инициативи за раздаване на общински парцели на бездомните русенски граждани и борбата със спекулата получават подкрепа от Общинския съвет.

В предизборната кампания за местни избори на 11 февруари 1923 г. Ал. Хаджипетров е най-активният оратор на БЗНС. Неговите атаки са насочени към „разобличаване на неспособаното управление на общината” от буржоазните партии и комунистите. Съвсем естествено в хода на тази борба управлението на тричленната земеделска комисия и в частност на кмета Хаджипетров е представено като спасително за общината, насочено към решаване на социалните проблеми на града.

В проведените избори БКП (т.с.) печели 10 мандата, Конституционния блок - 6, БЗНС - 6, НЛП – 1 и БРСДП (ш.с.) - 1. При съставянето на Постоянното присъствие на общината комунистите не гласуват, а земеделци и представители на Конституционния блок избират за кмет Александър Хаджипетров [1, оп. 1, а.е. 59, л. 52]. В своето слово непосредствено след избирането му Хаджипетров акцентира

върху желанието, въпреки тежкото финансово положение на общината, да се работи за задоволяване нуждите на всички граждани, като подчертава, че няма да се прибягва до „класови и партизански борби“ [1, оп. 1, а.е. 59, л. 53].

На 9 юни 1923 г. се извършва преврат, с който БЗНС се сваля от власт. Ден след преврата е свикано извънредно заседание на Общинския съвет. Общинските съветници са изненадани от присъствието на въоръжени лица в залата, което предизвиква лидерът на комунистите Александър Атанасов да настоява за незабавното им отстраняване [1, оп.1, а.е. 59, л. 251-252]. Кметът Александър Хаджипетров подава своята оставка и тази на помощниците си с думите: *„Преживяваме извънредно важни времена. От името на Постоянното присъствие и групата, която представляваме в съвета, аз слагам моя и на помощниците ми мандат и моля да се приеме оставката, както моята, така и на двамата ми помощници, понеже при новостеклите се обстоятелства и условията в които сме поставени да работим, ние не можем повече да бъдем полезни за общината“* [1, оп. 1, а.е. 59, л. 252]. Именно трезвата преценка за ситуацията на кмета Хаджипетров и неговата оставка спомагат за запазването на мира и спокойствието на гражданите. На много места в страната са назначени тричленни комисии, но в Русе след оставката на земеделското ръководство се провежда законен избор за ново Постоянно присъствие. В заседанието на 12 юни се състезават две листи – на комунистите, водена от Александър Атанасов и на Конституционния блок, начело с Христо Стоянов. Първата получава подкрепата на 9 общински съветници, а втората – 10. И така новото Постоянно присъствие на Русе е оглавно от Христо Стоянов с помощници Георги Дяков и Иван Димитров [1, оп.1, а.е. 59, л. 253-254].

Седмица по-късно Александър Хаджипетров заедно с още 30 видни русенски земеделци са арестувани [6, бр. 461, 18 юни 1923 г.]. Той е обвинен, че в навечерието на изборите през 1922 и 1923 г. е осъществявал политически произвол над политическите си противници, назначаването на шайки, които да разтурват политическите събрания, незаконни заповеди за арести и побоища на националлиберала Никола Кямилев и социалдемократа Дойко Петков, както и за участие в събитията от 17 септември 1922 г. [6, бр. 462-463, 19-20 юни 1923 г.]. На 27 август 1923 г. Русенският окръжен съд постановява тригодишна присъда за бившия кмет на Русе Александър Хаджипетров [6, бр. 515, 27 август 1923 г.].

По време на делото става ясно, че между комунисти и земеделци е постигната договорка за единен фронт срещу деветоюнци. Събитията от септември 1923 г. и последвалите репресии на властта спрямо комунисти и земеделци възпрепятства възстановяването на земеделските организации.

След атентатът от април 1925 г. в църквата „Св. Неделя“ в Русе са убити водачите на БКП и БЗНС, а на 16 юни в дома му е застрелян и бившият кмет на Русе Александър Хаджипетров [7, с. 86].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Александър Хаджипетров се включва в политическия живот на Русе в тежките следвоенни години, когато страната е изправена пред национална катастрофа. Като прагматичен специалист той се придържа към прилагането на реформи в стопанството и образованието на страната и тези свои виждания той пламенно отстоява. Изключително остра е полемиката му с представителите на БКП в града и водената от тях политика по отношение на частната собственост и социалните разходи на общината. В тежките политически борби за управление на общината той получава подкрепата на блоковите партии, но изострената политическа атмосфера и лошото финансово състояние на общинската каса не позволяват на Хаджипетров да разгърне по-машабно действията си за задоволяване нуждите на гражданите. По време на своето управление не може да се отрече, че се подава на партийна пристрастност с цел да се запазят интересите на управляващата партия БЗНС. Но

също така трябва да се отдаде дължимото за трезвото поведение на Ал. Хаджипетров по време на деветоюнските събития, с което се запазва мира и спокойствието в Русе.

Архивни материали:

[1] – ТДА-Русе, ф. 4 К

[2] – ЦДА, ф. 300 К, оп. 1, а.е. 94

Периодичен печат:

[3] - в. „Дунавска правда”, Русе, 1967.

[4] - в. „Земледелски борец”, Русе, 1920-1922 г.

[5] - в. „Ратник”, Русе, 1922 г.

[6] - в. „Русенска поща”, Информационен ежедневник, Русе, 1923.

Използвана литература:

[7] – Златев, Л., Ив. Радков. Русенските кметове 1878-2005, Русе, 2005.

[8] – Златев, Л., Ив. Радков. Русенската община 1878 – 1949, Русе, 2002.

За контакти:

Докторант Капка Иванова Катедра „Педагогика, психология и история”,
Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: kapka77@mail.bg

Докладът е рецензиран.